

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ गृद्धांलुब्धां ॥ १७ ॥ १८ ॥ अवसानं वसतिस्थानं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इति उद्योगपर्वणि नैलकंठीये भारतभावे दीपे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

॥ ३१ ॥

एवं पूर्वापरान्क्लेशानतितिक्षंत पांडवाः ॥ बलीयांसोऽपि संतोयन्त सर्वकुरवो विदुः ॥ १४ ॥ यन्नः प्रव्राजयेः सौम्य अजिनैः प्रतिवासितान् ॥ तदुःखमति तिक्षाम
मावधीष्म कुरुनिति ॥ १५ ॥ यत्कुंतीं समतिक्रम्य कृष्णां किं शेषं धर्षयत् ॥ दुःशासनस्तेनुमते तच्चास्माभिरुपेक्षितं ॥ १६ ॥ अथोचितं स्वकं भागं लभेम हि परंतप ॥
निवर्तय परद्रव्या दुर्द्धिगृद्धां न र्षभ ॥ १७ ॥ शांतिरेवं भवेद्राजन् प्रीतिश्चैव परस्परं ॥ राज्यैकदेशमपि नः प्रयच्छ शममिच्छतां ॥ १८ ॥ अविस्थलं वृकस्थलं माकं
दीवारणावतं ॥ अवसानं भवत्वत्र किंचिदेकं च पंचमं ॥ १९ ॥ भ्रातृणां देहि पंचानां पंच ग्रामान्सुयोधन ॥ शांतिर्नोऽस्तु महाप्राज्ञ ज्ञातिभिः सह संजय ॥ २० ॥ भ्रा
ता भ्रातरमन्वेतु पिता पुत्रेण युज्यतां ॥ स्मयमानाः समायांतु पांचालाः कुरुभिः सह ॥ २१ ॥ अक्षतान् कुरुपांचालान् पश्येय मितिकामये ॥ सर्वे सुमनसस्तात शा
म्याम भरत र्षभ ॥ २२ ॥ अलमेव शमायास्मितथा युद्धाय संजय ॥ धर्मार्थयोरलं चाहं मृदवेदारुणाय च ॥ २३ ॥ इति श्रीमहाभारते उद्योगपर्वणि संजययानप
र्वणियुधिष्ठिरसंदेशे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ वैशंपायन उवाच अनुज्ञातः पांडवेन प्रययौ संजयस्तदा ॥ शासनं धृतराष्ट्रस्य सर्वं कृत्वा महात्म
नः ॥ १ ॥ संप्राप्य हास्तिनपुरं शीघ्रमेव प्रविश्य च ॥ अंतःपुरं समास्थाय द्वाः स्थं वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ आचक्ष्व धृतराष्ट्राय द्वाः स्थमां समुपागतं ॥ सकाशात् पांडुपुत्रा
णां संजयं माचिरं कृथाः ॥ ३ ॥ जागर्ति चेदभिवदेस्त्वं हि द्वाः स्थं प्रविशेयं विदितो भूमिपस्य ॥ निवेद्य मन्त्रात्ययिकं हि मे स्ति द्वाः स्थोऽथ श्रुत्वानृपतिं जगाद ॥ ४ ॥ द्वा
स्थ उवाच संजयो यं भूमिपतेन मस्ते दिदृक्षया द्वारमुपागतस्ते ॥ प्राप्तो दूतः पांडवानां सकाशात् प्रशाधिराजन् किमयं करोतु ॥ ५ ॥ धृतराष्ट्र उवाच आ
चक्ष्व मां कुशलिनं कल्पमस्मै प्रवेश्यतां स्वागतं संजयाय ॥ न चाहमेतस्य भवाम्यकल्पः समेकस्माद्वारितिष्ठेच्च सक्तः ॥ ६ ॥ वैशंपायन उवाच ततः प्रविश्या
नुमते नृपस्य महद्द्वेष्टमप्राज्ञशूरार्यगुप्तं ॥ सिंहासनस्थं पार्थिवमाससाद वै चित्रवीर्यं प्राजलिः सूतपुत्रः ॥ ७ ॥ संजय उवाच संजयो हं भूमिपतेन मस्ते प्राप्तो
स्मि गत्वानरदेव पांडवान् ॥ अभिवाद्यत्वां पांडुपुत्रो मनस्वी युधिष्ठिरः कुशलं चान्वपृच्छत् ॥ ८ ॥ सते पुत्रान् पृच्छति प्रीयमाणः कच्चिपुत्रैः प्रीयसे नृभिश्च ॥ तथा
सुहृद्भिः सचिवैश्च राजन्ये चापित्वामुपजीवंति तैश्च ॥ ९ ॥

अनुज्ञातः गच्छेत्युक्तः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ आत्ययिकं आवश्यकं ॥ ४ ॥ ५ ॥ कल्पं दृढं अकल्पः दर्शने असमर्थः

सक्तः निरुद्धः ॥ ६ ॥ प्राज्ञाः शूराः आर्याः साधवश्चैर्गुप्तं ॥ ७ ॥ ८ ॥ नृभिः पुत्रस्य पुत्रैः ॥ ९ ॥